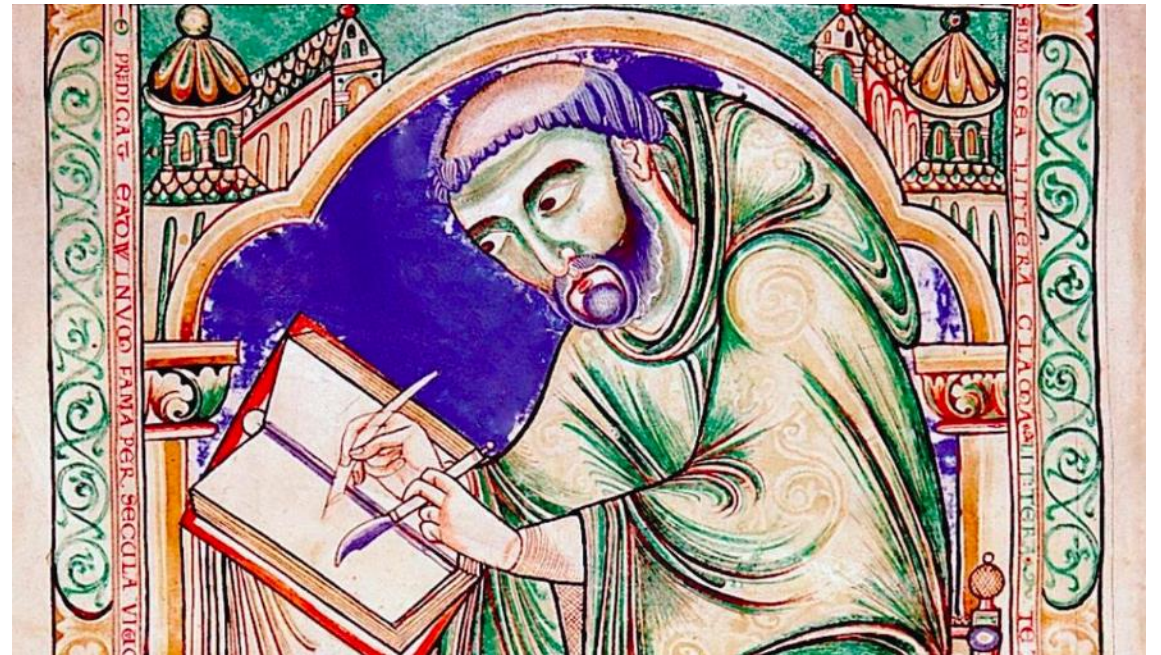

KLASZTORY ŚREDNIOWIECZNE – miejsca kultu, pracy i centra naukowe średniowiecza

Nie tylko bowiem w wielkich rzeczach, lecz zaiste w najdrobniejszych czynnościach rozkwita geniusz, rozwija się umysł, ma znaczenie rozum. Każda sztuka zatem jest odkrywana lub poznawalna przez poszukujące ludzkie myśli oraz przez dającego mądrość Boga.

Anonim z Berna, koniec XI w.

Psałterz Edwina, ok. 1170 r. Cambridge, Trinity College

Początki monastycyzmu – Św. Pachomiusz i Tebaida

Początki monastycyzmu

Kuszenie Św. Antoniego, awers prawego skrzydła ołtarza z Issenheim, ok. 1512, Colmar, muzeum Unterlinden

W 2 poł. III w. młodzieniec imieniem Antoni przeniósł się na pustynię by odnaleźć Boga. Był tam poddawany pokusom przez demoniczne siły własnej wyobraźni.

- Polskie słowo „mnich” pochodzi od greckiego *monos* (jeden, pojedynczy)

Kuszenie Sw. Antoniego, Hieronim Bosch XV w.

WSPÓLNOTY KOPTYJSKIE – w badaniach archeologicznych

rekonstrukcja

Kellia jedna z najstarszych osad pustelniczych na południe od Aleksandrii powstała w IV w. widok po odsłonięciu podczas badań archeologicznych

*Barokowa ambona w Kościele
św. Michała w Sandomierzu,
ukazuje św. Benedykta z którego
boku wyrasta drzewo
rozzrastające się i podtrzymujące
kościół. Nawiązuje do symbolu
reguły św. Benedykta będącej
inspiracją wszystkich wspólnot
klasztornych.*

Św. Benedykt
PATRON EUROPY

Św. Benedykt, fresk Fra Angelico, San Marco, Florencja, ca. 1437-1446

Klasztor w Subiaco. Freski z XIII w. mistrza Conxulusa, przedstawia Św. Benedykta otrzymującego habit.

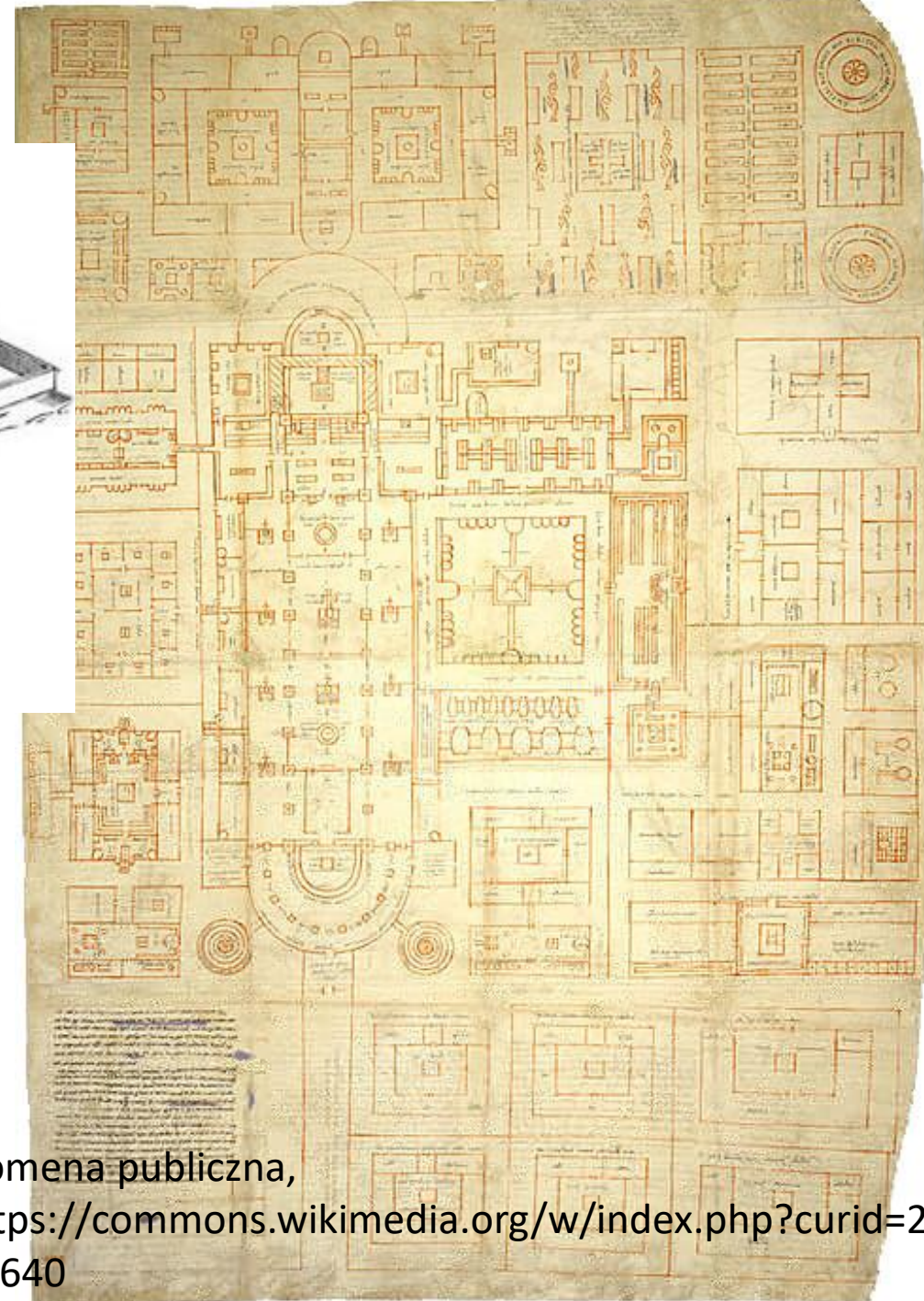
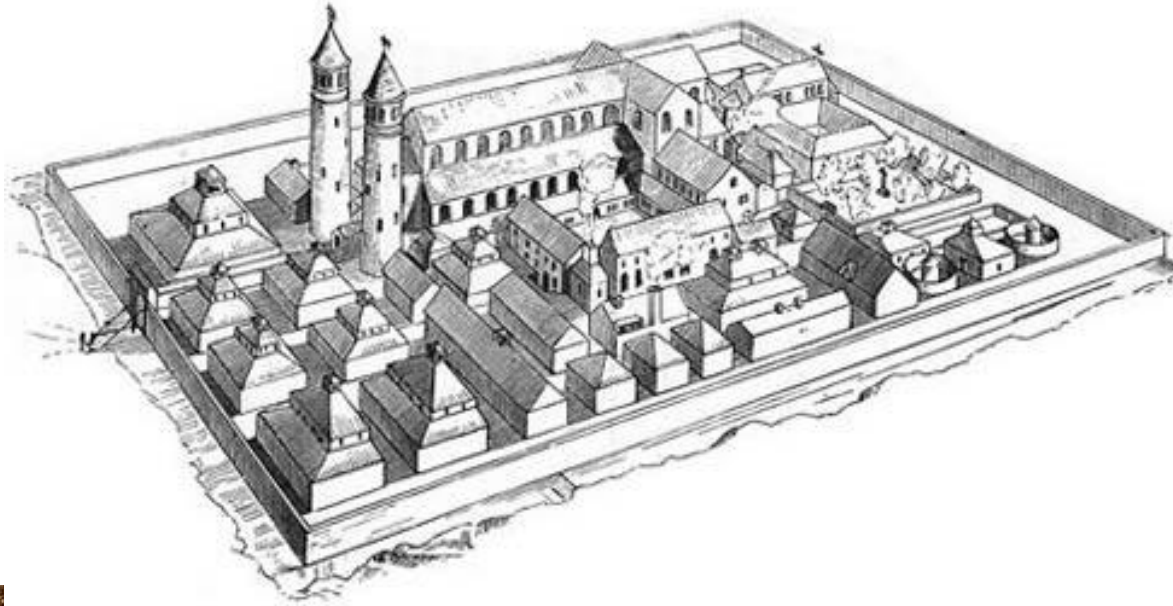

CC BY-SA 3.0,

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=29347>

OPACTWO BENEDYKTYNÓW NA Monte Cassino

St. Gallen – plan klasztoru z 830 r. oraz słynna biblioteka

Domena publiczna,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=215640>

Charakterystyczne pomieszczenia w klasztorach łacińskich:

1. Refektarz – jadalnia klasztorna
2. Dormitorium – sypialnia klasztorna
3. Armarium- pomieszczenie do przechowywania ksiąg.
4. Auditorium - sala służąca mnichom do omawiania spraw codziennych, rozdzielania prac na bieżący dzień
5. Fraternia - pomieszczenie służące zakonnikom do wspólnej pracy
6. Infirmeria - pomieszczenie przeznaczone dla chorych, szpital
7. Kapitularz – sala zebrań
8. Klauzura - ściśle określona część budynków, do której wstęp mają tylko członkowie danego zgromadzenia zakonnego
9. Krużganek – galeria okalająca dziedziniec utworzona przez arkady
10. Lawatorium - umywalnia klasztorna
11. Oratorium - kaplica klasztorna
12. Skryptorium - pomieszczenie służące do przepisywania i iluminowania ksiąg
13. Wirydarz - wewnętrzny dziedziniec klasztorny z ogrodem, otoczony krużgankami

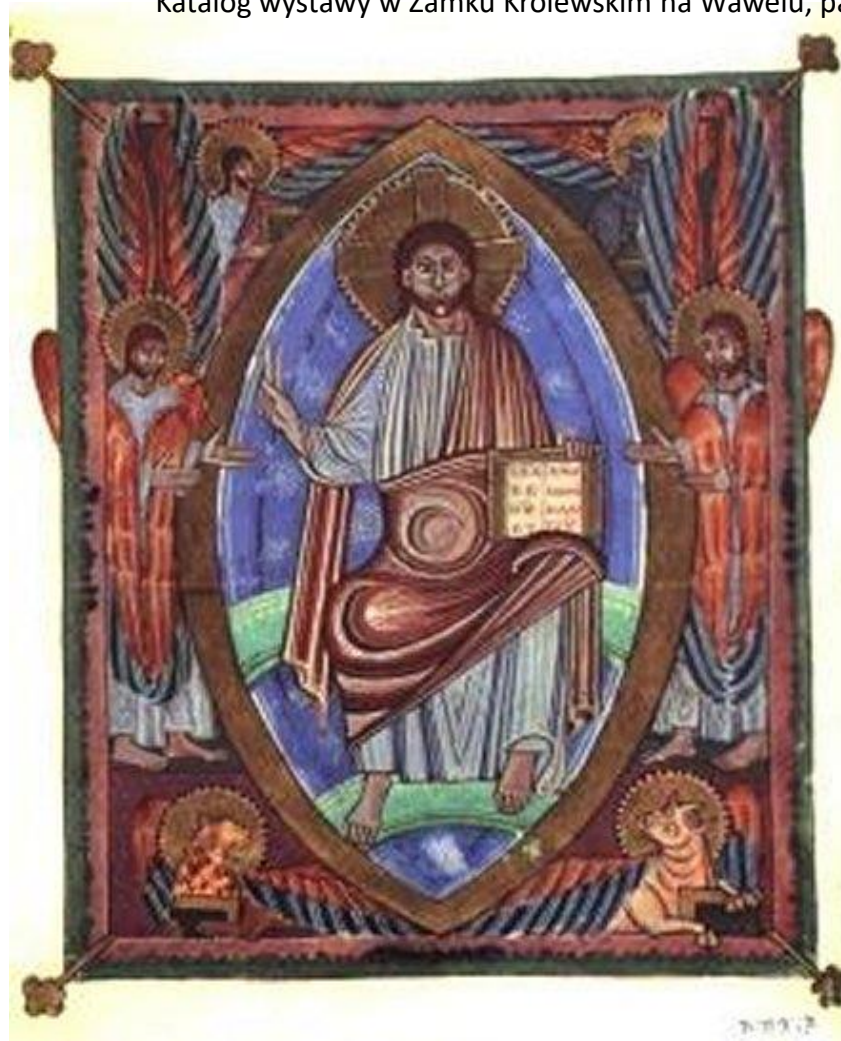
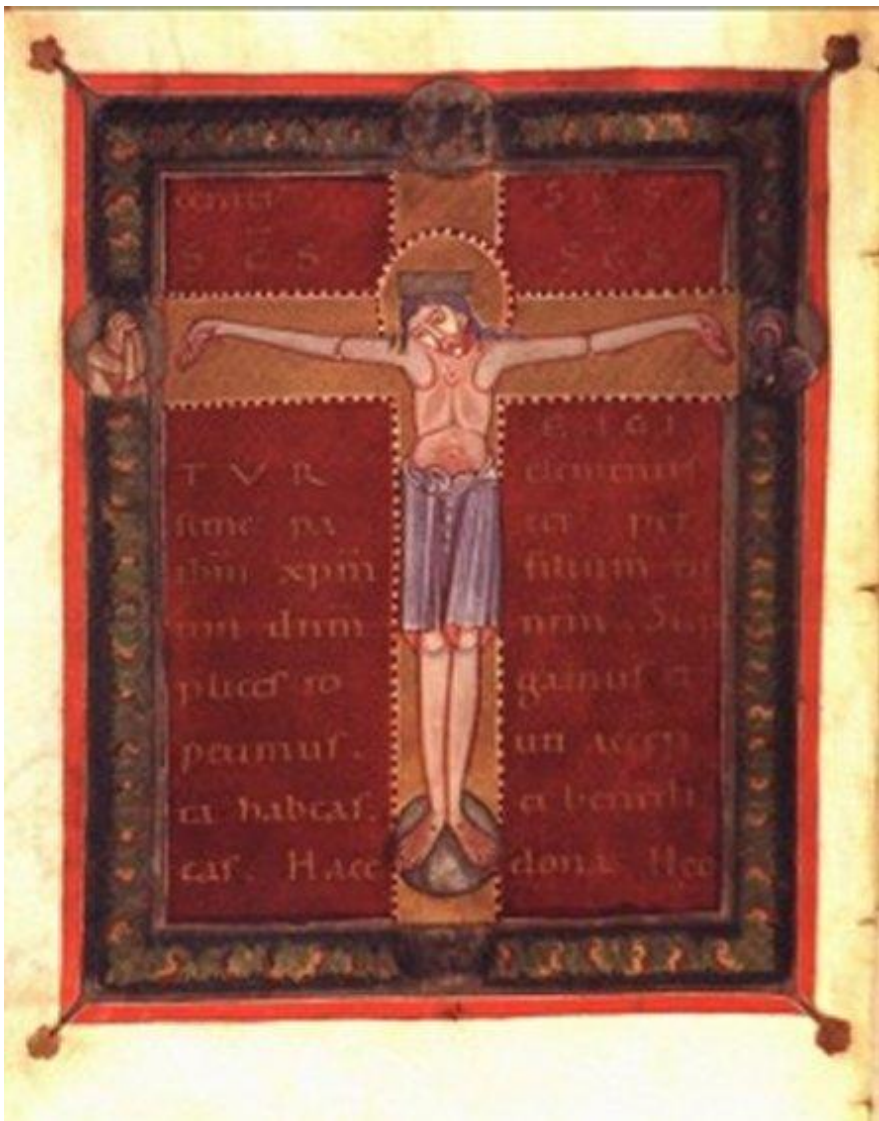

Oratorium Św. Jakuba – opactwo cystersów w Ladzie nad Wartą, arcydzieła polichromii gotyckiej z ok. 1370 r. Sceny biblijne a także związane z fundatorem – Wierzbietą z Paniewic i rycerstwem. Jest to jeden z najcenniejszych zabytków malarstwa gotyckiego w Polsce

Benedyktyni w Polsce

Tyniec

Biblioteka opactwa benedyktynów w Tyńcu

Sakramentarz tyniecki, 1070-1080 r.

Antyfonarz Mściława, 1409 r., inicjał D

Graduał Mściława, 1389 r., inicjał S

Mogilno

https://pl.wikipedia.org/wiki/Klasztor_Benedyktyn%C3%B3w_w_Mogilnie#/media/File:Mogilno_klasztor_od_wsch_02.jpg

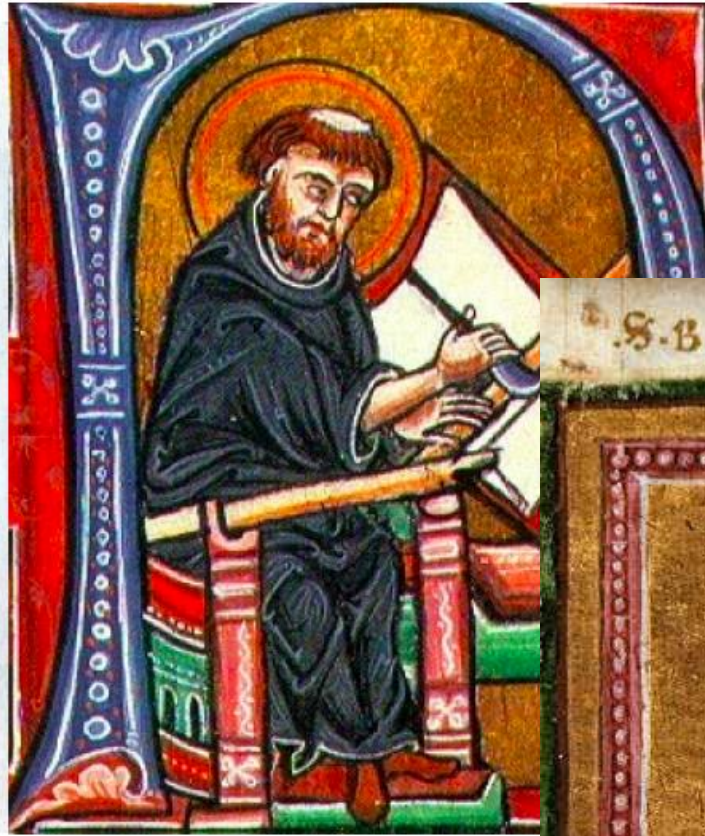

Opactwo benedyktyńskie św. Jakuba w Liege w Belgii. To z tego miejsca, zwanego kiedyś Leodium, przybyli około roku 1070 do Lubinia pierwsi benedyktyni.

Ze zbiorów lubińskiej biblioteki.
Najstarszy zapis nutowy w Polsce.

Św. Benedykt dyktuje swoją regułę

Inicjały z Ms 4 z Royal Library Kopenhadze (Hamburg, 1255 r.)

CZARNI MNISI
W większości klasztorów benedyktyni noszą: Czarny habit przepasany czarnym skórzanym paskiem, czarny szkaplerz z kapturem. Stroju dopełnia czarny płaszcz chórowy - kukulla. Opat dodatkowo nosi na piersi krzyż

se conorten e no esten baldios.

"Libro de ácedrex, dados e tablas", skryptorium Alfonsa X, koniec XIII wieku, Madrid, Biblioteca de San Lorenzo de El Escorial

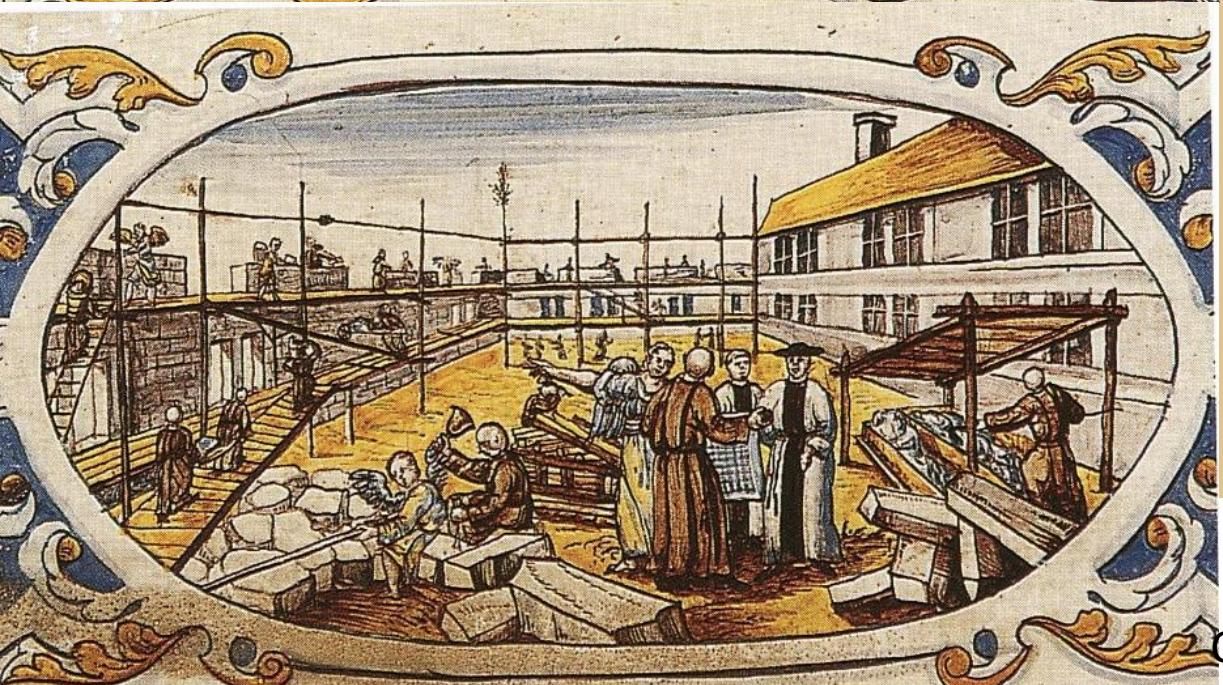
Mapa powiązań filiacyjnych klasztorów cysterskich na ziemiach polskich

Cystersi

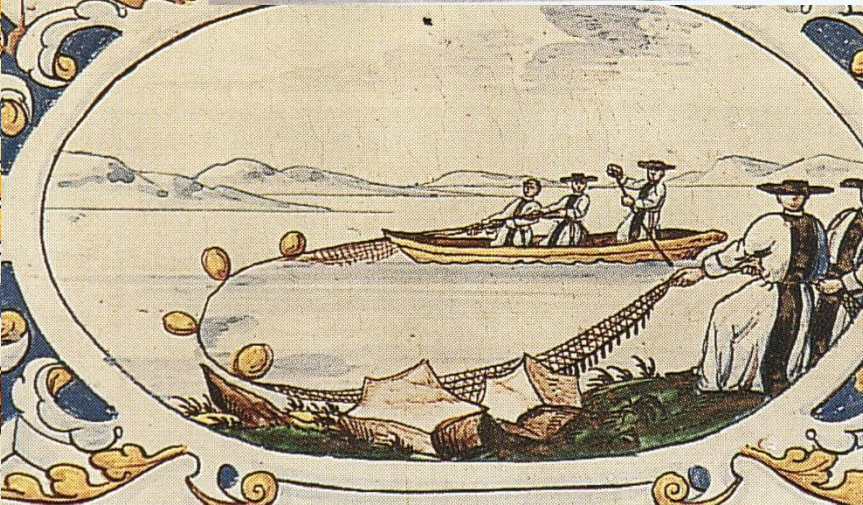
Ora et labora

Źródło: <http://www.szlakcysterski.org>

Cystersi przy pracy - Salem

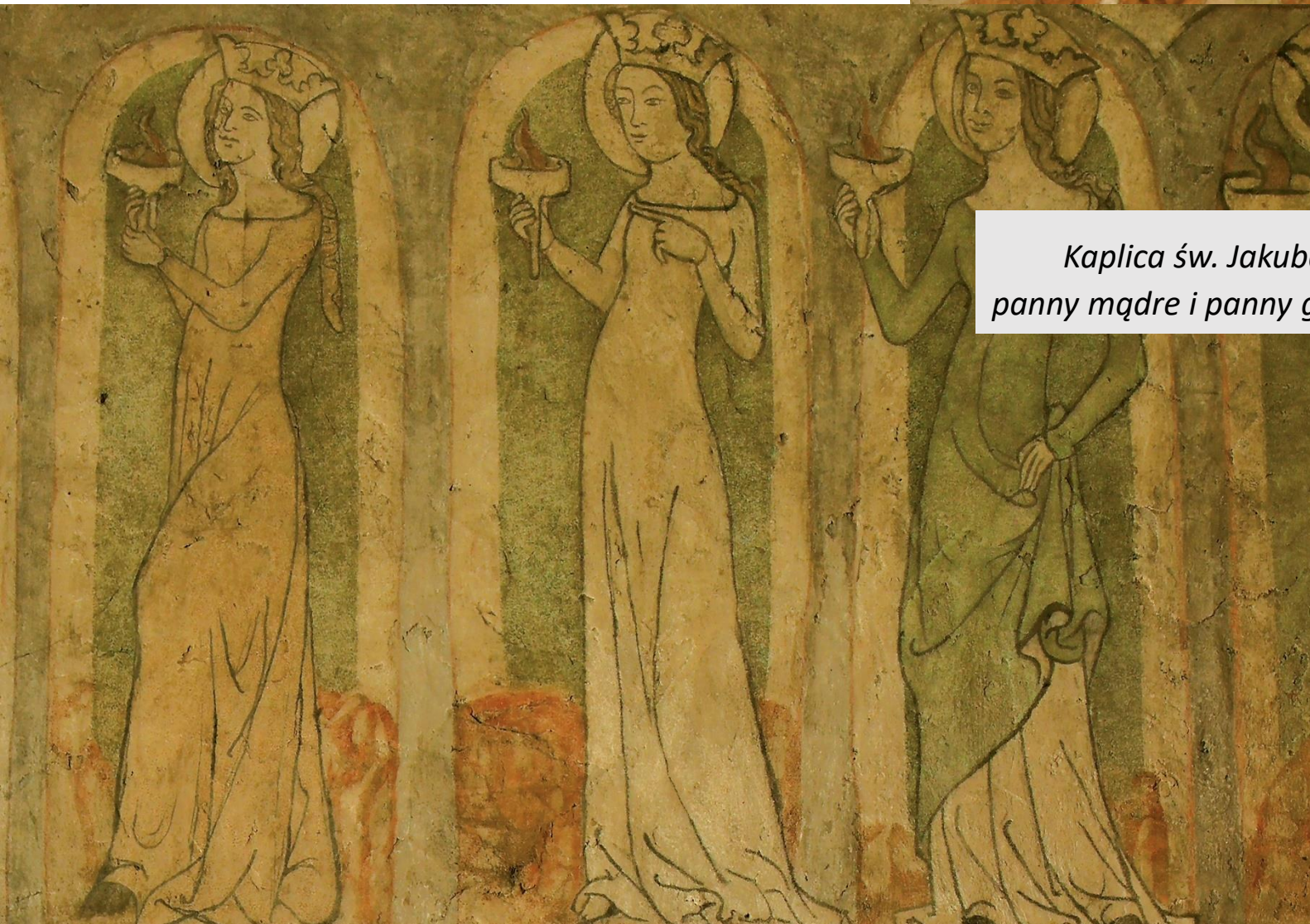
Cystersi przy pracy – malatura kafli piecowych
Opactwo Salem i biblioteka klasztorna

Cystersi, Gdańsk - Oliwa

Cystersi – Ląd nad Wartą

*Kaplica św. Jakuba – scena biblijna:
panny mądre i panny głupie*

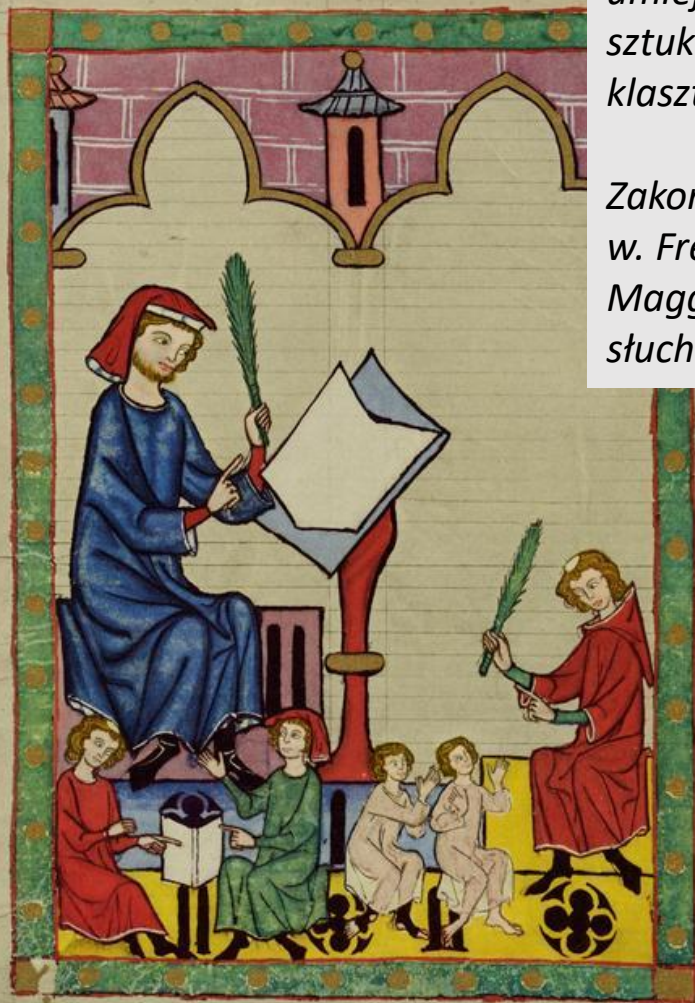

Kaplica św. Jakuba – scena fundacyjna

*Nauka pisania i czytania
umiejętności wchodzących w skład siedmiu
sztuk wyzwolonych, odbywała się w
klasztorach*

*Zakonnicy w refektarzu (jadalni) początek XVI
w. Fresk z zakonu cystersów w Monteoliveto
Maggiore. Zakonnicy (cystersi) jedzą w ciszy
słuchając czytania. →*

dominikanie i franciszkanie

Powstanie w XIII wieku wspólnot żebraczych stanowiło radykalną zmianę w ówczesnym pojmowaniu duchowości zakonnej. Mendykanci zrywali z dotychczasową tradycją izolacji świata monastycznego i aktywnie włączali się w misję kaznodziejską w społeczeństwie. Miasto stało się nową przestrzenią życia zakonnego.

Historia Zakonu Braci Mniejszych sięga 1209 roku, kiedy to papież Innocenty III usankcjonował działalność zgromadzenia zatwierdzając jego pierwszą regułę. Myśl religijna twórcy zgromadzenia św. Franciszka z Asyżu, oparta była na idei skrajnego ubóstwa i wyrzeczenia się wszystkiego, co nie było naśladownictwem ziemskiego życia Chrystusa. Emocjonalna duchowość franciszkańska, głęboko docierała do świadomości ludzi, szczególnie tych mieszkających w miastach, gdzie na fali krytycznego nastawienia do Kościoła poszukiwano nowych dróg realizacji potrzeb religijnych ludzi świeckich. Od początku istnienia franciszkanów dochodziło do ścierania się dwu odmiennych koncepcji życia zakonnego. Św. Franciszek widział działalność braci mniejszych jako wspólnotę ludzi świeckich, żyjących z jałmużny, bez trwałych form organizacyjnych. Model bezkompromisowego ascetyzmu nie sprawdził się w sytuacji szybkiego rozwoju zakonu. Konieczność stabilizacji instytucjonalnej oraz potrzebę studiów teologicznych dostrzegli dwaj inni wielcy franciszkanie Bonawentura i Antoni. Wynikiem rozrastania się struktur zakonnych jest porzucenie dotychczasowych skromnych domów, bracia przenoszą się do miast gdzie powstają duże kompleksy klasztorno-kościelne. Powrót do zasady całkowitego ubóstwa stał się w XV wieku przyczyną rozbicia franciszkanów na dwa zakony: obserwantów i konwentualnych.

Na terenie Wielkopolski w średniowieczu funkcjonowały klasztory franciszkańskie w Kaliszu, Gnieźnie, Śremie, Pyzdrach i Obornikach.

Zatwierdzenie w roku 1216 przez papieża Honoriusza III Zakonu Braci Kaznodziejów według Reguły św. Augustyna dało początek działalności zgromadzeń powszechnie znanych pod nazwą dominikanie. Założycielem zakonu był św. Dominik, który realizację zasad Ewangelii oparł na idei ubóstwa, która najpełniej odzwierciedlała ideał życia apostołskiego. Podstawą działalności dominikanów była ewangelizacja ludności miejskiej, bo jak pisał Humbert z Romans: „Głoszenie Ewangelii jest tam bardziej skuteczne, ponieważ jest więcej ludzi, a potrzeby są większe, bowiem w miastach jest więcej grzechu”. Działu misjonarskiemu dominikanów przyświecała chęć docierania tak do pospółstwa, jak również do wykształconych warstw społeczeństwa. Kaznodziejstwo stało się sztuką, czego wyrazem była obszerna literatura dydaktyczna, wśród której znalazły się, zbiory modelowych kazań traktaty teoretyczne i *exempla* zawierające pouczające anegdoty. Kazania dostosowane do poziomu słuchaczy, przekazywały informacje z zakresu hagiografii, historii, geografii i przyrody, zwłaszcza fantastycznej, a także etyki chrześcijańskiej. Dominikanie w swoim dziele nauczania szczególnie akcentowali ideę pobożnego życia osób świeckich. Swoją pracę duszpasterską dominikanie opierali na wnikliwych i długotrwałych studiach teologicznych, a czas poświęcony głoszeniu kazań, wykładom i nauce zwalniał od uczestnictwa w godzinach kanonicznych. We wszystkich konwentach bracia niezależnie od wieku i stażu zakonnego, uczyli się stale pod kontrolą lektora konwentualnego. Zakon został zorganizowany jako rodzaj powszechnego uniwersytetu.

Historia dominikanów wielkopolskich rozpoczyna się, jak podaje w swojej kronice Jan Długosz, w 1231 roku na Śródce gdzie pierwotnie ulokowano klasztor, a w 1244 książę Przemysław I zaświadczył przekazanie dominikanom gruntu nad Wartą wraz z kościołem św. Gotarda. W Poznaniu powstał też pierwszy w Polsce żeński klasztor św. Dominika (1282) oparty na surowej regule życia kontemplacyjnego. W średniowieczu funkcjonowały również wspólnoty dominikańskie we Wronkach, Żninie i Kościanie.

← Kazanie Św. Franciszka do ptaków, fragm. Psalterza ok. 1230 r. Karlsruhe, Badische Landesbibliothek (cod.410).

FRANCISZKANIE

Św. Franciszek i 12 scen z jego życia. XIII w. Florencja, kaplica Bardich.

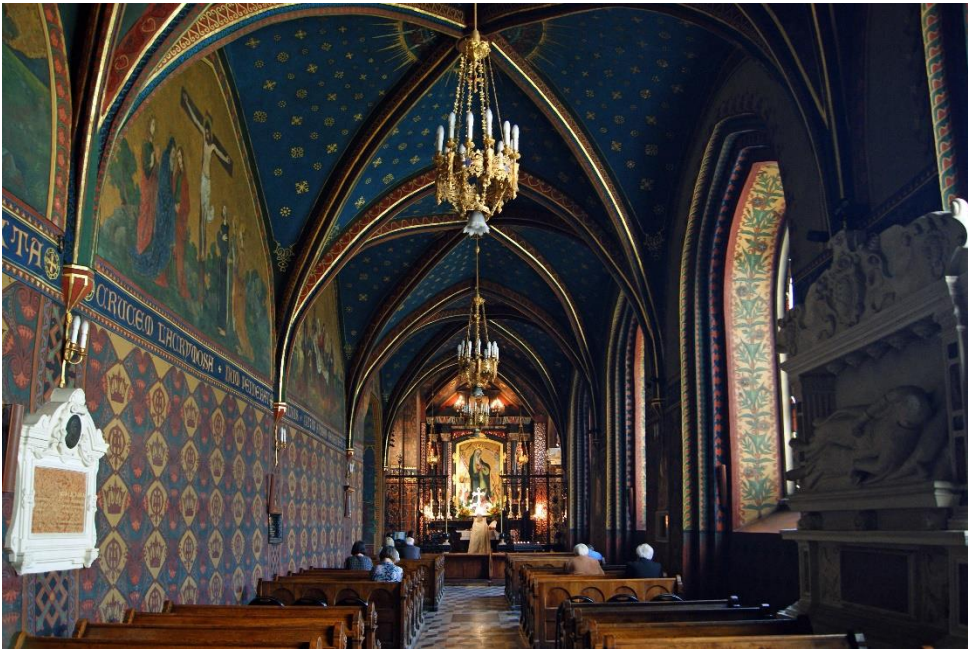
Porcjunkuli

Klasztor Franciszkanów w Krakowie

Wzniesiony pomiędzy 1249-1269 rokiem jako budowla gotycka.
Zachowane w krużgankach polichromie pochodzą z XV wieku

W 1895 r., wschodnia część kościoła otrzymała polichromię Stanisława Wyspiańskiego, głównie o symbolicznych motywach roślinnych. Wyspiański również jest autorem projektu wspaniałych witraży, które zostały wykonane w Insbrucku w latach 1899-1904. Wszystkie zachwycają, ale wyróżnia się potężny obraz Boga Ojca w chwili stwarzania świata, umieszczony nad chórem kościelnym. W Poznaniu w Muzeum Narodowym można oglądać kartusze do witraża „Błogosławionej Salomei” tego autora.

By Lestat (Jan Mehlich) - Praca własna, CC BY-SA 3.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4912535>

Franciszkanie w Poznaniu (od XVII w.)

Sanktuarium Matki Boskiej na Górze Przemysła w Poznaniu,
dziś nazwanej: „w Cudy Wielmożna — Pani Poznania”

DOMINIKANIE istnieją już ponad 800 lat

Św. Dominik wskazuje drogę do świętości-fresk Andrea Bonaiuti, XIV w.
Florencja, Sta. Maria Novella

Św. Dominik_fresk w Fra Angeliko we Florencji.

Św. Dominik

DOMINIKANIE W POLSCE

Pierwsze kościoły dominikańskie w Polsce założył św. Jacek, który studiując we Włoszech prawo kanoniczne poznał św. Dominika. W 1222 roku założył pierwszy zakon w Krakowie, następnie 1226 r. we Wrocławiu i Sandomierzu. Szczególnie interesujący pod względem architektonicznym jest kościół pod wezwaniem Św. Jakuba w Sandomierzu. Jest to późnoromański ale już ceglany kościół.

Kościół Św. Jakuba w Sandomierzu

Klasztory to średniowieczne „Instytuty badawcze”

Klasztor w Treviso – St. Nicolo, Włochy. Fresk, przedstawiający słynnych dominikanów jako uczonych, siedzących przy pulpitych.

Kapitularz z freskami – autorstwa Tomaso da Modena, poł. XIV w. Wizerunek kardynała – dominikanina Hugona Z Prowansji uchodzi za pierwsze dzieło sztuki przedstawiające człowieka w okularach

Skryba z przenośnym pulpitem. Detal architektoniczny z katedry Chartres, Francja.

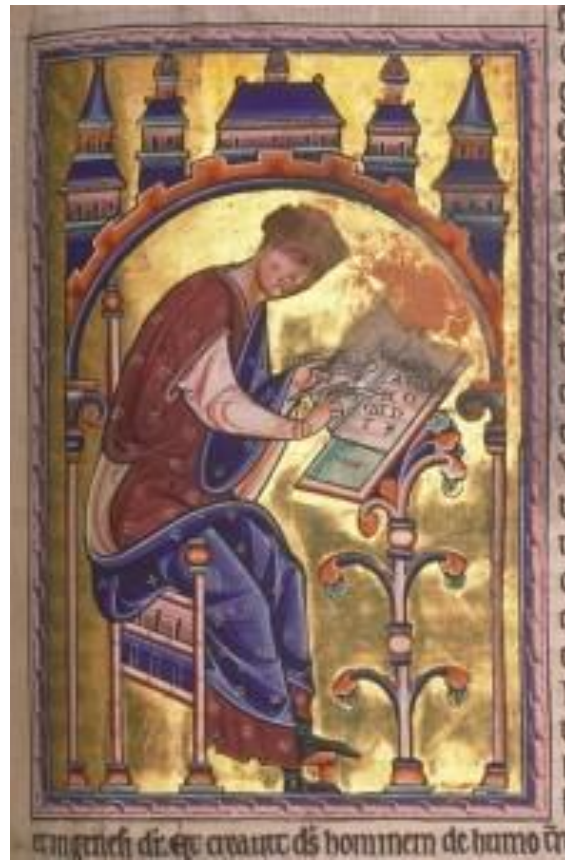
Sztuka iluminacji

Najstłynniejsze rękopisy powstawały w opactwie Reichenau na Jeziorze Bodeńskim. Był to klasztor z okazałą biblioteką gdzie kształcili się słynni mnisi i uczeni średniowieczni tacy jak Wilahfrid Strabo. Przepiękne rękopisy z Reichenau stanowią wzorzec ottońskiej sztuki iluminacji i są arcydziełami

Kiedy zatem kształtujesz inicjał, pierwszej przytnij pióro i przysposób jego końce przez zaokrąglenie, aby nie było poszarpane. Potem dopasuj i uporządkuj równo kolor na całej powierzchni inicjału tak aby nie było w jednym miejscu za mało, a na innym za wiele koloru.

Kiedy na pergamin nałożysz purpurę, cynober lub kolor niebieski aby ukształtować inicjały, weź pióro dobrze przycięte. Do koloru zielonego musi być mniej przycięte, dlatego że kładzie się go delikatniej. Karta nie powinna być w ogóle szorstka, ty zaś delikatnie potrzyj to miejsce, w którym ma być inicjał palcem ,aby ją wygładzić.

Anonim z Berna, O sztuce malowania, koniec XI w.

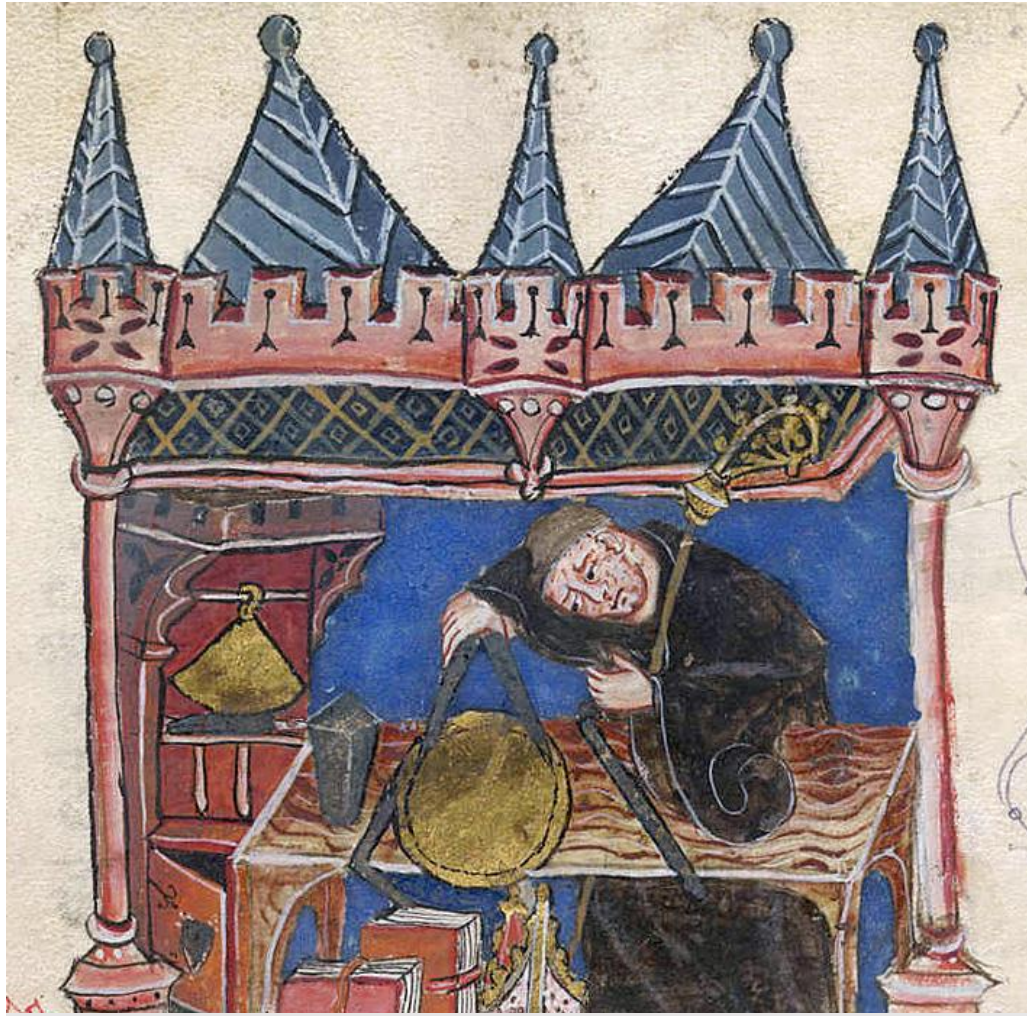

W klasztorach, praca zakonników przebiegała nie tylko w skryptoriach gdzie księgi powstawały i były kopiowane, wiele ośrodków posiadało własne warsztaty rzemieślnicze, artystyczne: np. złotnicze czy ludwisarskie. Powstawały więc traktaty pisane samodzielnie – wynikające z wieloletniej praktyki i doświadczenia, bądź odpisy na podstawie zgłębiania wiedzy, zawartej w dziełach wcześniejszych autorów.

Mnisi w swej pracy kierowali się słowami Księgi Mądrości 7,13:

***Nauczyłem się jej bez
obłudy i użyczam bez
zazdrości, a nie
ukrywam jej
bogactwa***

Richard of Wallingford (opat klasztoru St. Alban w Hertfordshire) konstruuje zegar i ofiarowuje go swojemu opactwu

1292-1336

użycie astrolabium i kwadrantu podczas konstruowania zegara astronomicznego *History of abbots of St Albans*, British Library.

Horologium Sapientiae

Rycina pochodzi z 1450 r.
samo dzieło napisane ok.
1330 przez Constance
Henrich Seuse,

Bibliothèque Royale Albert 1er,
Bruxelles

Animacja wg Willy Leendersa – domena publiczna: [Prague Astronomical Clock animated slow.gif](#)

kariliony

astrolabium

Psautier de Saint Louis et de Blanche de Castille, Bibliothèque Nationale de France.

Luttrell Psalter (British Library Add. MS 42130), c. 1320-40, Lincolnshire, England

kołowrotek

Młyn wodny

W pracy dużą wagę przykładano do samodzielnego doświadczenia i własnego zaangażowania w poznanie natury opisywanych zjawisk czy praktykowanych dziedzin.

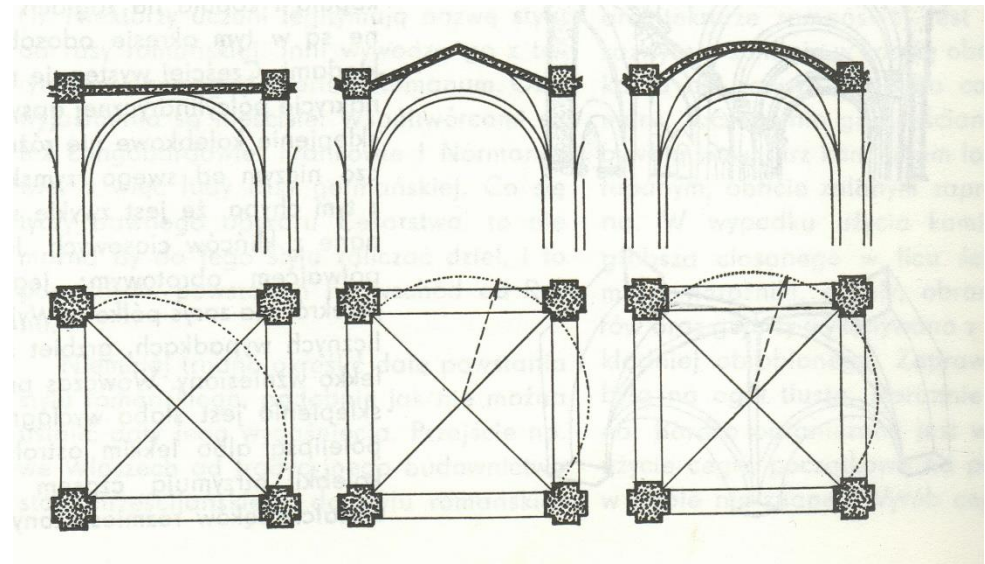
Nic nie wart jest artysta w pracy, jeśli na podstawie własnego doświadczenia czegoś nie zrozumie, poprzestając tylko na tym czego od innych się nauczy.

*Anonim z Berna, O sztuce malowania,
koniec XI w.*

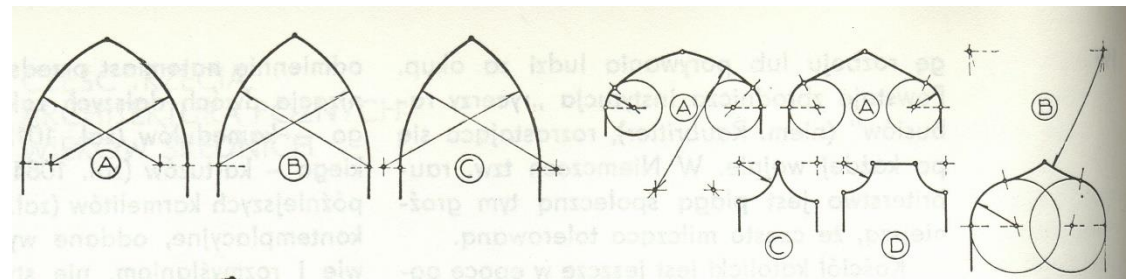
Pod względem architektonicznym okres średniowiecza wyróżnia się dwiema epokami stylowymi: romańską i gotycką.

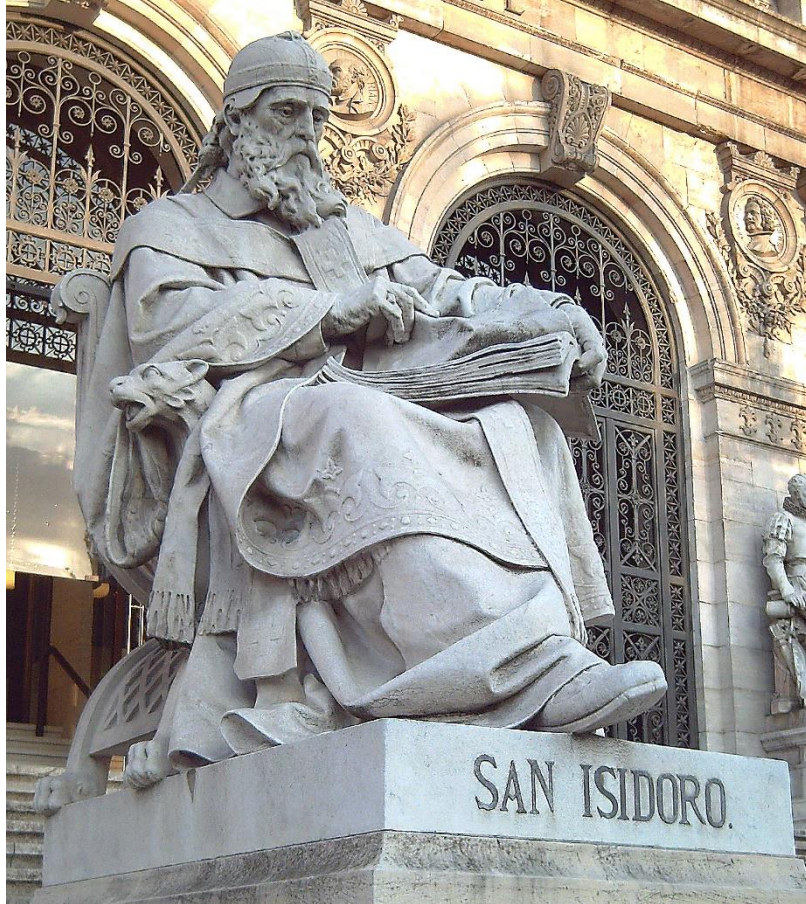
Podstawowym materiałem budowlanym w architekturze średniowiecznej jest początkowo kamień, zazwyczaj obrobiony w kostkę. W tych dzielnicach Europy gdzie o dobry kamień jest trudno, a tradycje budownictwa drewnianego są bardzo silne (np. półn. Niemcy i półn. Polska, Szwecja, Norwegi czy Ruś), drewno długo jeszcze służy do wznoszenia świątyń, budynków mieszkalnych a nawet fortyfikacji. Cegła rozpowszechnia się dopiero w XIII w. a jej popularyzatorami są dominikanie i franciszkanie, gdyż jest to materiał znacznie tańszy od kamienia.

dzieło Witruwiusza *O architekturze ksiąg X* - jedyny zachowany w całości antyczny traktat o architekturze.

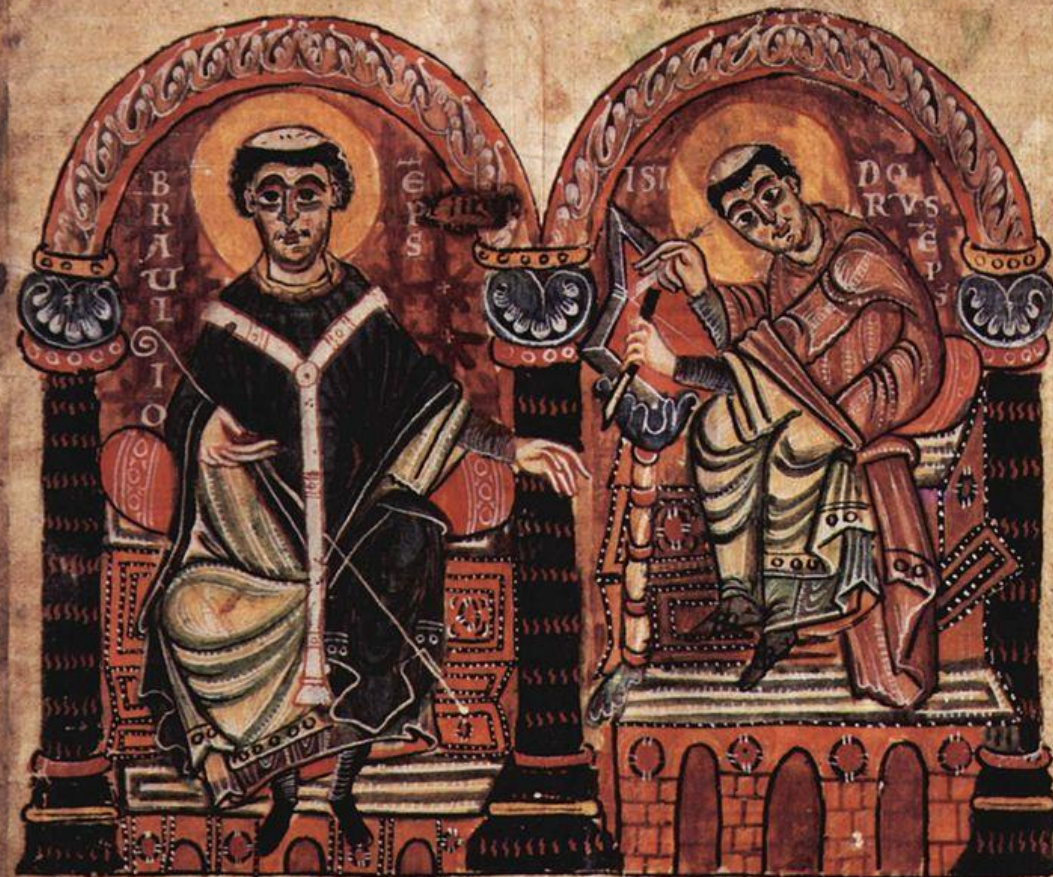
Romańskie (u góry) i gotyckie (u dołu) konstrukcje łuków.

Pierwsze encyklopedie

Izydor z Sewilii – dziś uważany za patrona internetu, napisał dzieła (Etymologie) uznawane za prekursorki encyklopedii

By Meister des Codex 167 - The Yorck Project: 10.000
Meisterwerke der Malerei. DVD-ROM, 2002. ISBN
3936122202. Distributed by DIRECTMEDIA Publishing
GmbH., Domena publiczna,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=155241>

Mikołaj z Oreseme XIV w.- nazywany jest ojcem założycielem ekonomii monetarnej.

Jego dzieło –“Traktat o powstaniu, istocie, prawach i zmianach monet”– przeciw nominalizmowi pieniądza: “Wartość monet powinna być nie zmieniona, a miernikiem tej wartości powinna być wartość kruszcu, która przesądza o wartości monety”. W dziele wysuwa wiele prekursorskich idei. Mówi, że istnieje szereg prawidłowości które towarzyszą obiegowi pieniężnemu. Pieniądz to regulator obrotów i towarów, on może przynosić dochód. Uważa, że pieniądz rodzi się z potrzeby ułatwienia wymiany. Moneta musi spełniać określone wymagania: powinna być poręczna, lekka, zrobiona z substancji kosztownej i w miarę rzadkiej (złoto, srebro), aby za jej małą część otrzymać większą ilość dobra.

Pierwszy polski uczony średniowiecza-Vitellon XIII w.

Jeden z kraterów księżyca jest nazwany jego imieniem

Aż do końca XVI w. jego dzieło było podstawową pracą w dziedzinie optyki — podręcznikiem, z którego korzystało wielu tak wybitnych uczonych, jak Leonardo da Vinci, Kopernik, Kepler, Newton

„Witelona matematyka uczonego o optyce, to jest o istocie, przyczynie i padaniu promieni wzroku, barw oraz kształtów, którą powszechnie nazywają perspektywą, książkę dziesięcioro”.

Alfabet słowiański: „Nagie są narody bez ksiąg” -
pouczał św. Cyryl w przedmowie do tłumaczenia
Pisma Świętego

- Św. Cyryl ułożył alfabet słowiański i
wspólnie ze swym bratem - św. Methodym
przygotowali słowiański przekład
Ewangelii, Dziejów apostoelskich, Psalterza
i niektórych tekstów liturgicznych. Do dziś
alfabet ten nosi potoczna nazwę
„cyrylica”

Samoloty, samochody, okręty – czyli marzenia mnichów, które się spełniają

W 1267 roku

Roger Bacon, angielski franciszkanin, pisał:

„Mogą być konstruowane okręty poruszające się bez wioślarzy, prowadzone przez jednego człowieka, z większą prędkością niż gdyby były pełne wioślarzy.

Podobnie można konstruować pojazdy poruszające się bez użycia zwierząt, napędzane niewiarygodną energią. Mogą być konstruowane maszyny latające, takie że człowiek siedzący wewnątrz maszyny będzie nią kierował za pomocą pomysłowego mechanizmu i leciał przez powietrze jak ptak. Ponadto można sporządzić przyrządy, które choć same niewielkie, wystarczą aby podnieść lub przytłoczyć największe ciężary. Mogą też być konstruowane przyrządy służące do chodzenia po wodzie lub nurkowania”.

„Opus maius”, R. Bacon